

Sociální práce jako lidskoprávní profese a Etické kodexy

Teologická etika
Jabok

Mgr. Zdenko Š Širka, ThD

Hlavní struktura:

- ▶ 1. Sociální práce jako profese
- ▶ 2. Lidská práva v sociální práci
- ▶ 3. Etické kodexy

1. Sociální práce jako lidskoprávní profese

Základní koncept profese:

- ▶ Sociální práce jako profese přijímá svůj podíl na zodpovědnosti, že bude *vystupovat proti všem porušováním lidských prav a tato porušování odstraňovat*
- ▶ jeden z hlavních cílů = *podpora spravedlivých struktur*, které poskytnou bezpečí/jistotu a rozvoj, přičemž zůstává nedotčena jejich lidská důstojnost
- ▶ Základy živené z humanitárních, demokratických a náboženských idejí (-> „náboženské“ kořeny či impulsy – Idea člověka stvořeného k Božímu obrazu a podobenství/imago Dei, imago Christi)

1. Sociální práce jako profese

- ▶ *kontext pestrosti a různosti morálek*, kodexů, práva, duchovních tradic, zodpovědností i svědomí, a proto i potřeby dosáhnout dohody na bezpodmínečně platných a závazných měřítcích, jež toto vše přesahují (-> Prohlášení k Světovému étosu , etické kodexy, Dekalog, svědomí)
- ▶ *sociální změna, řešení problémů* v lidských vztazích i zmocnění a osvobození lidí / porozumění adresátům pomoci v oblasti víry (-> *metanoia*, aspekty křesťanské etiky a mravnosti)

1. Sociální práce jako profese

- ▶ Téma lásky, důvěry, vztahu k vlastní důstojnosti pracovníka, sociální pracovník jako katalyzátor změny /
- ▶ Dále trvale usilují pomocí koordinovaného působení o *odstraňování různých forem sociální nespravedlnosti* a naopak o podporu sociálních struktur, které odpovídají LD, zásadní rovnosti, zodpovědné svobodě, spravedlnosti a solidaritě. (-> přikázání lásky, zlaté pravidlo etiky/vzájemnosti, postojové vzorce)

1. Sociální práce jako profese

- ▶ pomáhat lidem *zlepšovat životní podmínky*, uspokojovat základní lidské potřeby, dosáhnout změny ve svém životě
- ▶ speciální zaměření na osoby, které jsou v nouzi
- ▶ proces změny se probíhá prostřednictvím budování vztahu důvěry, pomoci k sociální analýze situace, k poznávání a zvládání ohrožujících faktorů a rizik
- ▶ Lidská práva jsou chápána jako obsahové naplnění lidské důstojnosti.

2. Lidská práva v sociální práci

Lidská práva v sociální práci představují:

- ▶ - regulativní ideu sociální práce,
- ▶ - nutné měřítko a orientaci pro konstruktivní jednání
- ▶ - neoddělitelnou součást teorie, morálních přesvědčení, étosu, etiky i praxe sociální práce
- ▶ - Lidská práva ztělesňují odůvodnění sociální práce a motivaci pro praxi. Proto hájení nedílných lidských prav jako integrální součástí sociální práci.

2. Lidská práva v sociální práci

Cílem působení lidských prav v rámci sociální práce

Na individuální rovině:

- ▶ naplňování lidské důstojnosti - lidská práva jako zásadní podmínky lidsky důstojného života formulují obsahové jádro lidské důstojnosti včetně minimálního standardu ekonomické a sociokulturní výbavy a kompetence / *umožňuje samostatně jednat, vést a koncipovat svůj život*

2. Lidská práva v sociální práci

Na rovině společnosti:

- ▶ společenská integrace/inkluze,
- ▶ sociální spravedlnost i sociální změny s ohledem na ohrožující sociální struktury a kulturní vzorce
- ▶ Lidská práva poskytují možnost vyložit i své dlouhodobé cíle a zaujímat stanovisko k sociálním otázkám.
- ▶ a dlouhodobě pak přispívání k lidskoprávní kultuře.

2. Lidská práva v sociální práci

Konkrétní kroky podpory lidských prav v sociální práci:

- ▶ umožňování inkluze marginalizovaných, sociálně vyloučených, nemajetných, znevýhodněných, zranitelných a velkým rizikům vystavených skupin lidí
- ▶ poukazování na bariéry, nerovnosti a nespravedlnosti ve společnosti
- ▶ mravné jednání s lidmi a zasazování se za změny v procesech a strukturálních podmínkách
- ▶ práce pro ochranu zvláště zranitelných lidí,

2. Lidská práva v sociální práci

- ▶ angažmá v sociálních a politických akcích s cílem ovlivňovat sociální politiku,
- ▶ respekt vůči tradicím, kulturám, morálním postojům a náboženstvím (pokud ale nejsou v rozporu s LP člověka)
- ▶ podpora sociální spravedlnosti

(Sociální spravedlnost je založena na základních potřebách, které se staly lidskými právy. Proto lze říci, že sociální spravedlnost je založena na lidských právech)

2. Lidská práva v sociální práci

Mandát Sociální práce

- Mandát pomoci, prevence a kontroly ve vztahu
- 1) ke **společnosti**:
- odstraňování nespravedlivých struktur a podpora struktur dle lidské důstojnosti /
- zprostředkování sociálních problémů, jejich příčin a důsledků na individuální i strukturální rovině, zasazování se za solidární společnost zachovávající LP a spravedlivě rozdělující prostředky –
- -> křesťanská sociální etika

2. Lidská práva v sociální práci

- **2) v**ůči implicitním nebo vysloveným požadavkům **adresátů** pomoci,
- např. vnímání s reflektovanou a kontrolovanou empatickou náklonností, pozorností a upřímností k osobnosti a nouzi, nezneužití důvěry, posilování vědomí práv i povinností, celostní pojetí)-
- -> témata soucítění/bližní v příběhu o milosrdném Samařanovi, Ježíšova horská řeč, ovoce Ducha dle listu Galatským, celistvé pojetí člověka

2. Lidská práva v sociální práci

- ▶ **3) vůči profesi:**
- ▶ Lidská práva jsou pro sociální pracovníky důležitými průvodci v možných konfliktech i základem pro nezávislé, kritické posouzení národního i mezinárodního zákonodárství, kolegiální vztahy utvářené upřímností a úctou –
- ▶ -> vztah etiky s právem, sociální etika, postojové vzorce, *clausula Petri*...

2. Lidská práva v sociální práci

- ▶ **vůči 4) zaměstnavateli:**
- ▶ např. pečlivé plnění svých úkolů dle maxim profesního kodexu i snaha, aby toto naplňovala i organizace, případné rozdílnosti či konflikty řešit dle etického kodexu;
- ▶ -> etické kodexy, étos profese, rozlišování, ctnosti...

3. Etické kodexy

- ▶ Etický kodex je interním dokumentem obsahující soubor hodnot, procesů a cílů. K jeho plnění se všechny prvky systému (instituce, organizace) dobrovolně přihlásily.
- ▶ Jde tedy o soubor požadavků na etické jednání a je užitečným nástrojem při řešení nejrůznějších otázek či problémů, které neupravuje právní norma.
- ▶ Konkrétně tato definice znamená, že:

3. Etické kodexy

- ▶ • Etický kodex bývá přijat formou *interní* směrnice, ale přesto je *veřejně* přístupný. Zveřejněním etického kodexu systém deklaruje, že ve všech svých činnostech dbá hodnotově etických postupů.
- ▶ • Etický kodex stanoví *cíle a postupy*, které vedou k naplnění těchto cílů, a dále především *hodnoty*, které jsou v rámci daného systému dodržovány.
- ▶ • Do vytváření kodexu by měly být zapojeny *všechny složky* systému. Kodex by měl být vytvořen na základě společného konsensu všech a konečná podoba etického kodexu by měla být přijata celým systémem.

3. Etické kodexy

- ▶ **Zásady tvorby etického kodexu:**
 - ▶ • *Srozumitelnost* – popis hodnot a modelů chování musí být pro člověka v dané profesi srozumitelný
 - ▶ • *Sdělitelnost* – etický kodex musí být snadno vysvětlitelný a všichni účastníci daného povolání musí jeho podstatu chápat, diskutovat o něm a vysvětlovat jeho smysl
 - ▶ • *Specifičnost* – etické kodexy se musí tvořit na míru dané profesi a oblasti práce, není možné je přejímat a aplikovat jinde. Kodex by měl obsahovat vymezení organizace či oboru, hodnoty, principy, vize a cíle a způsob jejich naplnění.
-

3. Etické kodexy

- ▶ **Zásady tvorby etického kodexu:**
 - ▶ • *Aktuálnost* (pravidelná revize) – K tomu slouží systém pravidelných revizí, které zjistí, zda je činnost systému v souladu s hodnotami a vytčenými cíli obsaženými v etickém kodexu. K tomu, aby kodex byl naplňován je nutné, aby se všechny složky systému účastnili pravidelných a specializovaných školení.
 - ▶ • *Vynutitelnost* - Funkční etický kodex musí obsahovat prvky vynutitelnosti. V praxi to znamená, že je nutné stanovit proces, jak bude postupováno v případě porušení kodexu. / Je nutné připomenout, že kodex není právní dokument, ale může v některých případech sloužit jako doplněk pracovních smluv či vnitřních závazných směrnic organizace.
-

3. Etické kodexy

Funkce etického kodexu (Etického kodexu sociální pracovníků):

- ▶ • Etický kodex je průvodcem etické praxe pro profesionální sociální pracovníky, což je důležité především pro začínající pracovníky
- ▶ • Etický kodex stanovuje normy toho, jaké chování profesionálního pracovníka je možné posuzovat jako eticky přijatelné a jaké ne
- ▶ • Etický kodex pomáhá zajistit ochranu klientů a členů společnosti
- ▶ • Etický kodex napomáhá usměrňovat výkon profese sociální práce
- ▶ • Etický kodex upozorňuje na morální nebezpečí konfliktů vlastního a veřejného zájmu (vlastních hodnot a hodnot profese)
- ▶ • Etický kodex pomáhá řešit etická dilemata
- ▶ • Etický kodex je podkladem pro hodnocení aktuální praxe a případných stížností
- ▶ • Etický kodex plní významnou úlohu v profesní identitě sociální práce a to na různých úrovních (akademické, komunitní, politické, společenské)
- ▶ • Etický kodex je jedním ze společných imanevratelů různých profesí

3. Etické kodexy

- Mezinárodní etický kodex SP (2018)
- Mezinárodní etický kodex SP (2004)
- Etický kodex SP ČR (2006)
- Etický kodex švédského profesního svazu (2006)
- Kodex povolání SP Švýcarsko. Argumentárium pro praxi profesionálů (2010)
- Standardy pro praxi SP z hlediska lidských práv (2010)
- Těžiště lidských práv pro SP (2010)
- Základy pro SP-etické standardy SP v SRN (2009)
- Etické standardy-povinnosti povolání SP Rakouska (2004)
- Globální standardy pro vzdělávání a školení profese SP (2004)
- Manuál Lidská práva a SP (1994)
- The Global Agenda (2012)

3a. Etický kodex sociálních pracovníků v České republice

- ▶ V roce 1995 vznikl v České republice první Etický kodex sociálních pracovníků, který zpracovala Společnost sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků (dále jen SSP ČR) je česká společnost založená v roce 1990 dobrovolně sdružující sociální pracovníky a jiné odborné pracovníky působící v sociálních službách. Společnost je členem Mezinárodní asociace sociálních pracovníků.
- ▶ Jejím cílem je vzájemná výměna osobních zkušeností, získávání nových poznatků a přispívání k dalšímu vzdělávání sociálních pracovníků. Usiluje o to, aby na všech úrovních sociální práci vykonávali pracovníci s příslušným vzděláním. V souvislosti s přijetím
- ▶ Mezinárodního etického kodexu sociální práce se SSP ČR rozhodla v roce 2006 aktualizovat Etický

-
- ▶ Etický kodex sociálních pracovníků je „*soubor pravidel či zásad, jimiž se mají sociální pracovníci jako profesní skupina lidí řídit*“. Pochopení etického kodexu ale vyžaduje nejen přijetí vnějších pravidel, které kodex definuje, ale především zvnitřnění a subjektivní přijetí těchto pravidel. Sociální pracovník by se měl ve své profesi chovat a rozhodovat tak, aby jednal eticky.
-
-

3a. Etický kodex sociálních pracovníků v České republice

Obsahuje:

- ▶ - etické zásady: hodnoty demokracie a lidských práv, respekt jedinečnosti člověka, právo na seberealizaci, .. přednost profesionální odpovědnosti oproti soukromým zájmům
- ▶ - pravidla etického chování:
 - ▶ * **ke klientovi** např. vedení k vlastní zodpovědnosti,
 - * **k zaměstnavateli** - např. snaha o zvyšování kvality služeb poskytované klientům
 - ▶ * **ke kolegům** – např. zvyšování spolupráce, kritika kolegů na vhodném místě,
 - ▶ * **ke svému povolání a odbornosti** – např. celoživotní vzdělávání, ke společnosti – např. snaha o zlepšení podmínek pro úctu k kultuře, hodnotám)

3a. Etický kodex sociálních pracovníků v České republice

- ▶ - etické problémové okruhy (např. míra vstupování do života občanů a rodiny, konflikt zájmů klienta a sociálního pracovníka)
- ▶ - postupy při řešení etických problémů (např. vzájemná podpora kolegů, přizpůsobení norem terénní sociální práci)

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

- ▶ Dějiny:
 - ▶ 1935 v Holandsku besedu na téma etika sociální práce – zařadit etiku do vzdělávání sociálních pracovníků
 - ▶ 1976 Etický kodex vydán IFSW
 - ▶ 1988 byl IFSW přepracován Etický kodex z roku 1976
 - ▶ 1990 Deklarace etických principů sociální práce
 - ▶ 1992 Deklarace etických principů sociální práce: formulovány obecné a všeobecně platné hodnoty v sociální práci – obsahuje též 9 zásad sociální práce dle Velké Británie
 - ▶ 1990 vznikla Společnost sociálních pracovníků /SSP ČR/
 - ▶ Zásady a standardy etiky sociální práce přijaté v červenci 1994 na Sri Lance
 - ▶ 1994 Vytvoření etického kodexu sociálních pracovníků ČR
 - ▶ 1995 konečné znění Etického kodexu sociálních pracovníků ČR
 - ▶ 2004 přijat nový mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků.
 - ▶ 2018 přijat nový mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků, který nahrazuje předchozí.
-

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Mezinárodní etický kodex a pojmy z oblasti etiky:

- ▶ Etické vědomí je zásadní součástí profesní praxe
 - ▶ Způsobilost a závazek eticky jednat je podstatným aspektem kvality služeb
 - ▶ Záměrem IFSW v oblasti etiky je podporovat etické diskuse a reflexe
 - ▶ v kodexu základní principy a výzva reflektovat ve svých podmínkách
 - ▶ a činit eticky informovaná rozhodnutí v daném případě
 - ▶ Východiskem je definice sociální práce a její rozvinutí zejména v principu lidské důstojnosti a sociální spravedlnosti...
-

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Mezinárodní etický kodex:

- ▶ podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost i empowerment/zmocnění/způsobilst a osvobozování lidí.
- ▶ Stěžejní jsou základními principy sociální spravedlnost, lidská práva, společenská zodpovědnost a respekt k rozmanitostem.
- ▶ Podepřená teoriemi sociální práce, sociálními vědami, humanitními vědami a domorodými/domácími znalostmi/vědomostmi zavazuje sociální práce lidi i struktury, aby zvládali/překonávali) výzvy života a zlepšovali
- ▶ blaho.

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

- ▶ Uvedené principy lidských práv a lidské důstojnosti jsou, jak můžeme vidět, v Mezinárodním kodexu vztažené především k požadavkům na činnost sociálního pracovníka, nijak ale neosvětlují pojmy jako takové, nedefinují jejich vznik a pojmový význam.
- ▶ V českém kodexu navíc nejsou hodnoty takto jednotlivě popsány, pouze na ně můžeme nalézt odkaz především ve čl. 1, kde čteme:
- ▶ *1.1. „Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi (...).“*

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

- ▶ Lidská práva:
 - ▶ Lidská práva jsou taková práva, jejichž zajištění má fundamentální význam pro lidsky důstojnou existenci. Souvisí bezprostředně s lidským bytím. Proto jsou nezcizitelná a nedotknutelná. Tato práva nebyla přiznána člověku společnostmi, vyplývají z lidské přirozenosti. Lidská práva jsou odvozena ze skutečnosti, že na rozdíl od všech ostatních bytostí je lidská přirozenost obdařena rozumem a svobodnou vůlí, a proto je všem lidem vlastní společná důstojnost. Lidská důstojnost je tedy základním principem lidských práv.
-

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Požadavek na univerzalismus etického kodexu

- ▶ Cílem jak Mezinárodního kodexu sociální práce, tak i Etického kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR je pomoci v praxi sociálních pracovníků, kteří se snaží řešit složité situace a sociální problémy na všech úrovních.
 - ▶ Zde nám vyvstává otázka po univerzalismu etického kodexu.
 - ▶ Podle kritiků je ovšem nemožné myšlenku univerzalismu udržet a to jak v rámci jedné země, tak i v mezikulturním měřítku. Největší problém univerzalismu etického kodexu je *udržení hodnot* – kodexy předpokládají shodu o hodnotách jak v rámci profesí, tak i na straně veřejnosti, ovšem je sporné, zda taková shoda existuje a navíc v tak roztržité profesi, jakou je sociální práce.
-

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

- ▶ Na to navazuje další kritika takto postaveného dokumentu, která vychází z tvrzení, že *Mezinárodní kodex přehlíží ostatní filozofické a kulturní tradice*, jako v Asii, Africe, Číně, a na východě. V těchto kulturách je například více stavěno na hodnotách rodiny či komunity oproti zájmům jednotlivců a individuálním právům, které jsou hájena v kodexu.
- ▶ Kritika dále pokračuje tím, že sociální pracovníci se v rámci svého vzdělávání málo věnují anti-diskriminační praxi a problematice kulturních a jiných forem odlišnosti mezi národy. Dominantní jsou vždy křesťanské hodnoty v sociálních službách. V tomto smyslu je sociální práce kritizována za podporu vyloučení mnoho nejzranitelnějších, zejména těch, kteří nesdílejí západní liberální víry nebo křesťanské tradice.

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Kritika etických kodexů

- ▶ • Mohou vést k elitářství a exkluzi profese
 - ▶ • Sociální práce nelze vyjádřit soustavou povinností a pravidel
 - ▶ • V sociální práci existuje trend multidisciplinárních týmů přitom kodexy bývají definovány pro jednu profesi
 - ▶ • Kodexy v sociální práci bývají zaměřeny pouze na vztah pracovník-klient, další okolnosti (například ekonomický tlak) neberou v potaz
 - ▶ • V kodexech by měla existovat shoda mezi profesionály a veřejností, což je u Etického kodexu sociálních pracovníků sporné
-

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Kritika etických kodexů vycházející z použití kodexů v praxi:

- ▶ • Pracovníkům jsou často nejasné významy a výklady některých principů a to, jak se promítají do praxe (nejednotnost vyjádření a chápání principů a hodnot)
- ▶ • Kodexy neposkytují vodítko pro cíle a principy při řešení konfliktů a konkrétních situací
- ▶ • Kodexy nejsou relevantní pro praxi, je vedeno více právních a organizačních postupů
- ▶ • Kodexy nejsou v praxi používány (na to upozorňují četné výzkumy v této oblasti).

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

Důvody pro aktualizaci etického kodexu sociálních pracovníků:

- ▶ *Nová globální etická témata* navazující na rozvoj technologií nebo nových sociálních událostí (např. bioetické otázky v souvislosti s rozvojem genového inženýrství; etika internetové komunikace; rozvoj mezinárodního terorismu a potenciálně zneužívání sociální práce za tímto účelem)
- ▶ • *Nové etické problémy* a dilemata související s výkonem profese (např. v oblasti práce s etnickými menšinami)
- ▶ • Mění se *hodnotové orientace*

3b. Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků

- ▶ • Identifikování a formulování všeobecných lidských práv (např. akcentování antidiskriminačního přístupu, práva na práci, práva na sexuální orientaci)
 - ▶ • Identifikování a formulování etických principů v profesní činnosti založených na nových výzkumech a teoriích
 - ▶ • Rozvoj a *transformace sociálních služeb* (V České republice zejména v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách a jeho aktualizací)
 - ▶ • *Změny legislativy*
 - ▶ • Ačkoli některé etické hodnoty a principy sociální práce mohou být nadčasové, způsob formulování principů a hodnot podléhá změnám v myšlení a jazyku dané společnosti i profesní komunity.
-

-
- ▶ Případné otázky, konzultace, dodatečné informace na sirka@jabok.cz

